

MÜNCHEN, maj 1969,
STARA PINAKOTEKA

AUTOPORTRET ALBRECHTA DÜRERA

Prolazim kroz gotovo neprohodne odaje Stare pinakoteke, tražeći *AUTOPORTRET ALBRECHTA DÜRERA*, koji sadrži izvesna obeležja apostolske uzvišenosti i strogosti. Izduženo lice i prodorne svetle oči, podsećaju na slobodnu predstavu Hrista.

Međutim, u jednoj maloj sali, na zidu preda mnom, otkrivam jedno lice koje odaje umor, iz koga izbija tek prekinuti napor, kao posle borbe. Gledajući ga, čini mi se da to nije umetnik, ni svetac, već strastven lovac, vešto uhvaćen i zaustavljen u predahu između dve hajke. Zastao je preda mnom, sa dugom kosom, mirnom, koja je čas ranije viorila oko njegovog lica, mršena vetrom i gustim granama bavarske šume. Lovac koji je zastao u lovu, odbacivši svoje oružje.

I dok mu se sporo primičem, oko vrata ne vidim više veliku krznenu kragnu bogatog ogrtača, već malu tanku svijenu lasicu, zver što ranjeno diše, još živa; zver što trepti u strahu, dok umetnikove oči zrače u odsjaju njenog krzna, a lice mu se pokreće pri svakom novom damaru njenog uzdrhtalog tela. Telo zveri koje je sraslo čvrsto oko Dürerovog vrata, pridržavano njegovim prstima, dok mu ruka počiva na prsima, na krznu jedne druge uzdrhtale životinje, drugom ranjenom ulovu, čiji dugo umirući trzaji pokreću celu sliku.

A njegove oči kao da podrtavaju u raskoši ranjenih životinja, strahujući da se one ne izvuku, da ne umaknu i ostave ga dok tako stoji i sâm ranjen u lovu.

NÜRNBERG, maj 1969.

U KUĆI ALBRECHTA DÜRERA

Našla sam se na nürnbergskoj tvrđavi, sa čijih se tornjeva i kula jednim pogledom može obuhvatiti ceo grad, sav skupljen usred zelenih obronaka. Pogled najpre pada u središte, na mali trg. U oči se uvlači jedna građevina koja, svojim belim prozračnim licem, stoji okrenuta drevnim zidinama tvrđave. U prvi mah se čini kao da je vešto urađena slika okrenuta veličanstvenom sjaju sunca koje se rađa iz samih zidina.

Starna šljunkovita staza vodi ka njoj. To je dom u kome je prebivao zlatar Albrecht Dürer, stariji, a potom Albrecht Dürer, slikar. Ulazeći u tu kuću, sada galeriju od dva sprata, vešto uređenu, nisam mogla u prvi mah dokučiti da je to nekad bila radionica, kovačnica i atelje slikara. Potom, to su bile odaje u kojima je Dürer proveo ceo svoj život. Preda mnom se sve odvijalo. Iskrsavao je rasklopljen Dürerov san.

Sa putovanja po Mediteranu donosi portrete mladih Venecijanki, raskošnog sjaja i lepote. Ali, u duši je bila Bavarska, gotika nadahnuta večnim i trajnim. Na slikama se prostiru horizonti utopljeni u belinu alpskih predela. Otkrivao je i ovekovečavao prirodu i njena nadljudska čista svojstva. U odajama su utopljeni zeleni predeli Tirola u kojima se naslućuje draž zračne perspektive. U tamnim delovima kuće trnu zalasci sunca, odašiljući rumenilo po mračnim uglovima i drvenoj tavanici. Sve bukti i kao da će kuća sagoreti u rumenilu. Njegov Nürnberg, sav prenet na zidove, uokviren tamnim ramovima, minijaturan.

Sve je tu. Sav život. Sav uzlet jednog življenja. I u najmanjem potezu se stapaju legenda i zbilja. Realnost i košmaran san. Na minijaturnim bakrorezima daje vlastiti vid ljudske drame. Odbranu i otimanje čoveka od nadinućeg zla, poput otimanja malog crvenog cveta pred čeljustima nadzemaljskog bića. Daje ljudsku smrt na isti način kao i

vera blagojević

LIKOVNA SVESKA

umiranje poljskog bilja ili umiranje leta nad bavarskom ravnicom.

Kuća u kojoj nema predaha, u kojoj se u rasklopljenim *Skicibusima* istom brzinom odvija život prijatelja kao i patnje svetaca.

Liju se rastopljeni blagi akvareli kao da su tek zabeleženi na brzinu u zelenim krajevima kojima hodi. Predeli sliveni u umetnikovoj duši toče se u zvučnim akordima u srebrnim i zlatnim tonovima, čiji je svaki preliv, svaki odjek neprekidno nosio i slušao u sopstvenom biću. Sa zidova se rasipa cveće i leluja rastočeno sočno bilje. On ga slika kao vešt botaničar, kao vrtlar koji neguje svoje rastinje.

Crteži životinja, alpskih ptica i vanzemaljskih zveri ovde su sjedinjeni u jedan svet koji je samo njemu znan. Skupa su čudovišta i umiljati psi koji se verno svijaju oko nogu gospodara.

U ovom domu sve stoji rasklopljeno, otvoreno pogledu. Ali vreme koje ovde traje ne meri se, njegova tajna je nerazrešiva. Bogati *Skicibus*, pored *Dnevnik*a i *Beležaka* sa putovanja, ispisani gotskim krasnopisom. Zaustavljeni dani; provedeni u Rigi, Veneciji, Antverpenu, Bolonji, Milanu. Lica skicirana na obroncima rodne Bavarske ili u holandskim lukama. Sve odavno napušteno, stoji zatočeno u vitrinama i na policama. Sve živi među zidovima u toj kući punoj košmara i zbilje, kući koja i sama, pritešnjena na malom trgu, liči na vrt košmara i zbilje.

Sa sjajnog krova sliva se i ječi cika gradskih zvona koja doziva sve što je u kući zarobljeno. Probudeni stanovnici na zidovima prostranih odaja čekaju svoga tvorca. Verno čekaju svoga gospodara koji je odlutao nekuda i kao da se izgubio među alpskim vrhovima.

BEOGRAD, jesen 1969,
Salon savremene umetnosti

ULJA STOJANA ČELIĆA

„... u utrobi prirode, na izvoru stvaranja,
tamo gde se čuva tajni ključ svega”

Paul Klee

Osnovna i jedina forma i preokupacija ovih platana je pejzaž. Prostire se kao daleka zelena prostranstva, koja se ustalasano nižu, udaljena od čoveka i od arhitekture, prostranstva upoznata na ikonama i starim freskama, dolučena samo okom, nedostupna ljudskom hodu. Sve je prečišćeno i pretočeno kao da se predeli gledaju kroz prizmu, na koju se slivaju zraci. Do nas stiže samo odraz predela kroz koje se kreće Čelić. Sive rastopljene boje pustinja, zeleni i plavi obrisi krajeva u koje je zašao, gde je sve izjednačeno sa njegovim osećanjima. Predeo se ne suprostavlja predelu. Glatke površine boja se privlače i nadopunjuju čvrstim unutrašnjim vezama. Zemlja i voda su u čvrstom jedinstvu, organska odbijanja među njima ne postoje. Treperavi talasi i sočne brazde zemlje vezuju se prozračnim linijama žute svetlosti, koja teče, koja se razliva i, široko rasplintuta, obuhvata celu sliku i rasipa se na sve predmete oko nje.

Često se nailazi na prostore oslobođene tere i stega, ali oni nisu ogoljeni i pusti. Oni sami u sebe uranjaju i izviru, izvlače se slobodni, bogatiji i snažniji. Na platnima su samo zaustavljeni, ali oni se ovde obnavljaju i rastu, u svom čistom vidu, uvek iznova plodniji i dragoceniji.

Svetlo na Čelićevim slikama kao da će se rasplintati u tkivu u kome je sadržano. Ili se diže i otkida od tog tkiva i postaje jedna druga sfera, jedno drugo samostalno prisustvo, jedan predeo koji lebdi ispunjen sobom, koji živi sam i nenarušiv. Ponekad je potreban samo jedan potez, jedna nijansa i površina oživljava pred nama, kreće se, drhti i giba kao ustalasano polje ili nemirna dubina vode. Ova kretanja slikar oseća; napoljena dotle zelenim, iznenada njegovog slika dobija naglašenu crvenu mrlju. A kada se pored prozračnih čestica boje javi i nanos

guste otežale boje, kao prezrelo voće koje se otkida i leti kroz zrak, ova mrlja, kao zgrušani grozd, kao da se širi u talasima, vibrira na platnu, i svojim nevidljivim prisustvom daje zvonki zvuk celoj površini. Njeno zgrušano podzemno pulsiranje budi, doziva, stvara nemir i sve se u iznenađnim talasima kreće.

Ovo su slike koje su sama svetlost nad zemljom. Svetlost dok dotiče tamno grumenje, dok se zemlja prelama i uzdiže, otkida od sebe same i sjedinjuje sa svetlošću. To su zraci koji ne obiljavaju predele oko nas, to je prostor uzvišen iznad nas, ispunjen novim tkivom — sjedinjenim svetlom i zemljom. To je tle, to su površine nedotaknute i neosvojive. Praiskonski čiste i neumrljane tragovima. Predeli neprolazni i večni. To je gotovo imaginarni pejzaž koji postoji samo u duši slikara.

Celićeva slika je otvorena isto kao i rastvoreno i rasklopljeno telo zemlje, i sa svih strana oko nje se šire i izgrađuju nove prozračne sfere, novi predeli stvarnog, koji se sobom dograđuju.

REGENSBURG, maj 1969.

U VRTU KAPELE SVIH SVETIH

Zaklonjena od sunca, u senci ogromne Katedrale Sv. Petra, smeštena je KAPELA SVIH SVETIH (XII vek). Opasana je visokim zidom, kroz koji se prodire zaobilaznim putem, na malu kapiju. Naslonjena je na istočni zid klaustura, pripijena uz njega i vezana sa njegovim svodovima. Kapela je obrasla visokom travom, koja raste u tami, kao u bezvazdušnom prostoru, koja je gotovo bez boje, izbledela ili sasvim bela uz kamen. Trava koja danima buja i vene sama, koju niko ne gazi, i kržljave grane jednog drveta čiji rast niko ne remeti u ovom dubokom miru. U skriveni kut se retko navraća. Kvadratni vrt, stešnjen visokim zidovima, ostaje danima pusta, jer svu pažnju pridošlica pleni Katedrala.

Ako čovek prođe do te skrivene oaze, ako se primakne sasvim blizu i sagleda njeno čvrsto tkivo, ona uistinu ostaje nezasenjena ne samo veličinom Sv. Petra, već ni bogatstvom nemačke gotike rasute po bavarским gradovima.

Dizala se preda mnom sva svedena na čistu liniju i besprekorno gipke obrise, rađena u čovekovim proporcijama, i tako bliža ne samo posmatraču, već i toplija i bliža hodočasnici koji u njoj nalaze mir.

Stojim u tami malog vrta, u kome kao da neprekidno traje jedno sumorno godišnje doba, gde sve miriše na vlagu i nad kojim se lije jutarnje belo nebo. Posmatram taj gotovo zlatarski rad. Kapela pre liči na uvećan čivot u kome leže svete kosti. Iz nje zrači čar i deluje izuzetnije od mnogih crkava ogromnih razmera, koje se svojom veličinom udaljuju od plemenite namene, a nesagledivim proporcijama često izjednačavaju sa čudom.

Ovog puta me je zbunjivala jedna drukčija veličina. Gledam njene gotovo vajane tri konhe, pripijene jedna uz drugu kao sočne latice egzotičnog cveta. Nad njima se blago uzdiže osmougaona kupola.

Ove minijaturne proporcije se ne sreću gotovo nikada na ovom tlu i u ovom vidu. Ovo je jedna stara hrišćanska crkva. Ovo je građevina koja izgleda veličanstveno, u kojoj se sjedinjuje ljupkost i veličina.

danica vujkov

vreme koje se kruni

Trebalo bi što pre zaključati vrata, jer uvek kad se vratim i kad ne mogu da se oslobodim ovog vrištanja u mozgu, što bolno pritiska čelo, želim da zaspim.

III

Već je treća noć kako ležim nemoćna. Uzalud zatvaram oči u nadi da ću se najzad osloboditi vreline što pali mozak, uzalud govorim sebi da se nešto uvek mora zaboraviti, potopiti do samog dna i još dublje, da ga svetla pruga sećanja nikad ne obnaži. Kletva tvoja me ipak stiže i zemlju moju razara. Ne znam kako ću sada iz ovog mraka izaći pred mlečno jutro da leptire razbudim? Nešto se moralo dogoditi s njima, šapućem bespomoćna, kad ih ni u ovoj sobi više ne prepoznajem. Moram verovati da su oni još tu. Moje telo nije grešno. Leptiri su se samo pritajili dok ne prođe noć.

IV

Noć se spira sa mojih prozora. Svetlost mi probada čelo. Polako postajem svesna zablude u koju me vreme odvlači i koja me opčinjava, nezadrživa, jača od govora prošlih koji me nisu nikad izneverili. Da li sam poražena, pitam se u strahu, i odjednom ne mogu da svatim šta bi to trebalo da znači — biti poražen. I da bih izbegla novi talas koji preti da me raznese, otvaram vrata i bosonoga silazim niz stepenice. Leptire moram pronaći.

Ali jutro beše pusto. Ledena munja razli se po mojim grudima. U rukama, koje su beznađežno klonule, ostala je samo trava. Pobjurila sam na reku, obalom pustom sam trčala, spotalica se o orošeno kamenje. Reka je tekla, neobuzdana, toliko noći i dane na bezmernom dno polaže i opet teče dalje, a mojih leptira nigde.

Onda sam se zaustavila na samoj ivici koja deli reku od kamenite obale i zagledala se u gustu vodu. Možda su i moji leptiri u njoj, pomislili. Zaronih ruke u reku. Na treperavoj površini vode, tihoj i postojanoj, ne ugledah ništa sem svog potamnelog lika, i tada shvatih da sam sama ostala na rubu vremena, koje se kruni. Ipak se moralo nekud krenuti.

I
Vraćam se putem koji mi je znan odavno; uvek iste poljane šire se beskrajno pred mojim očima, teške, u dozrevanju. Njihova večita bezglasnost smiruje me, i u njima pronalazim sasvim nenadane svetle zalive, u koje potapam svoje užareno telo, željno mirnog i okrepljujućeg sna.

U malom dvorištu trava je uvek jednako visoka; tu me dočekuju beli leptiri koji u rojevima padaju na moje ruke, sklappaju krila u mojoj kosi, ti večni leptiri koji ne dozvoljavaju ni za trenutak da me obuzme teška slutnja o njihovoj iznenadnoj smrti, ne dozvoljavaju mi za trenutak da pomislim kako ih možda pri mom sledećem povratku više neće biti. Tada se ponovo vraća onaj predašnji mir, povređen prvi put jedne daleke večeri kad se mesec zauvek slomio i pao ranjav u granje. Širim ruke s olakšanjem, čujem ponovo poznate glasove, i suze teku niz potamnelo lice koje sam često noću, u očajanju, prislanjala uz vlažne, mekljive zidove tuđih sobica. Posle suza, lice se čini svetlije, i ovo parče zemlje, i ovo nebo nad njim, obećava i ovoga puta da me neće izneveriti.

II

U sobi je svaka stvar ostala nepomerena, na istom mestu je i lutka koju mi je Zoran kupio na vašaru. Bilo je leto, kao i sada. Prošlo je od tada dosta vremena, ne znam šta se kasnije dogodilo sa Zoranom, nikakvih vesti nije bilo, možda me više i ne pamti. Ne usuđujem se čak ni da dotaknem lutku, jer mi se čini da bi me dodir ruke izdao, povredio bi jedno vreme koje se skoro neprimetno taloži preko njenih staklenih očiju.

Zaustavljam pogled na ispisanim hartijama čiji nupkopis jedva prepoznajem. Radoznali susedi već su na pragu. Zagledaju me značajno, ispitivački, kao da žele još jednom da potvrde svoje poverljivo izgovorene reči. Uporno čekaju da im kažem nešto veoma važno, nešto što sami nikad ne bi mogli saznati i izreći. Ne shvataju koliko je njihovo prisustvo suvišno u ovoj sobi, gde je svaka stvar usisala minulo vreme. Zaista im ništa ne umem reći.